

Aproximació a l'estudi de la Via Augusta a les comarques de Girona

(II)

per
Josep Casas i Genover

TOPONIMIA

La toponímia juga un paper important en el seguiment d'una via, però s'han de tenir en compte alguns factors que ens poden apartar de la realitat. Cada regió i comarca poden tenir uns topònims propis que són diferents dels d'altres contrades; però també n'hi ha alguns que són comuns arreu. Tots els topònims referents a vies romanes es troben magníficament condensats en el llibre de Chevalier «Les voies Romaines». Podríem presentar-ne una llarga llista, però només n'exposarem un nombre reduït puix que no ens ha estat possible de comprovar-ne d'altres que resten encara dubtosos.

El primer grup és el dels topònims referents a la via mateixa. Aquests són, bàsicament: Estrada. Calçada, Camí Vell, Via Alba i Camí Ral o Reial.

Estrada. Es un dels topònims de més clara filiació llatina. El trobem a pocs kms. al Sud de la Jonquera i designa un grup de cases al costat de la carretera.

Calçada. Es, potser, el més clar de tots els que presentem. «Camí de la Calçada» és el nom que rep la via romana entre Pont de Molins i Figueres. Al Sud d'aquesta ciutat, on el camí ha desaparegut, trobem el topònim en la denominació d'una capella: Sant Pau de la Calçada.

Via Alba. No està directament relacionat amb la via que ens ocupa, però el trobem transformat en «Guialba» al poble de Sant Esteve de Guialbes, on hi ha una via secundària que Constans identificava amb la via Augusta (22).

Camí Ral o Reial. Es perillós atribuir orígens romans a tots els camins que porten aquest nom i, si bé és senyal d'antiquitat, tant pot ser un camí romà com medieval. Però ja sabem que la xarxa de camins medievals era gairebé idèntica a la d'època romana. Aquesta és la denominació que rep la via Augusta abans d'arribar a Cervià de Ter. També rep aquest nom una possible via secundària que encara estem estudiant.

Altres topònims fan referència a establiments que hi havia al costat de la calçada i a miliaris. Rodríguez Colmenero (23) ens parla de dos, entre altres, que hem trobat a la província: «Venda» (derivat de **venio**) i «Padrón» o «Padrós», referit a miliaris presents o desapareguts. Aquests dos els trobem en el mateix punt: es tracta del poble de Ventalló, on hi ha un lloc anomenat el Pedró.

(22) CONSTANS. ¿Transcurría por Guialbes la Vía Augusta? Anales IEG v. 5, Girona 1950, p. 223.

(23) RODRIGUEZ COLMENERO. La red viaria romana del S.E. de Galicia. «Hispania Antiqua» 4. Valladolid, 1974. p. 236 i ss.

I ja per a concloure aquest apartat, donarem una relació dels pobles i llocs que porten l'arrel «vila». Es clar que aquesta arrel no té perquè significar sempre un origen romà; de fet, els estudis que s'han realitzat de toponímia a la província de Girona donen un origen germànic a un 95% d'aquests pobles; però les restes romanes aparegudes en molts d'ells indueixen a fer una nova i acurada investigació sobre els orígens d'aquests topònims. També hem de tenir en compte que la major part dels pobles amb l'arrel «Vila» són concentrats a cada costat de la via Augusta i als indrets on hi ha vies de segon ordre. Veiem quins són:

Vilartolí

Vilarnadal

Vilajuïga

Vilabertran. En els documents medievals **Villa Bertrandi**.

Vilatenim. En 982 apareix escrit **Villa Timinii**.

Vilajoan. En època medieval, **Villa Johannis**.

Vila-sacra. L'any 982, **Villa Sacari**.

Vilafant. L'any 1017, **Villa Fedanti** i el 1020, **Villa Fedancii**.

Vilanant. En 978, **Villa Abundanti** i el 1020, **Villaonant**.

Vilamalla. L'any 982, **Villa Dalmala**.

Vilamacolum. L'any 974 apareix escrit **Villa Mucroni**.

Vilacolum. Apareix documentat el 974 sota la forma **Villa Columbi**.

Vila-robau. Del llatí **Villa Rotbaldi**.

Vilaür. El 1017 apareix amb nom de **Villa Dur** i el 1245 **Villaurus**.

Valdevià. En els documents, **Valle d'Aviano**.

Vilopriu. En els documents medievals el trobem amb el nom de **Viloprivo**.

Viladasens. Es troba escrit en els documents **Villa Asinorum**.

Vilablareix. Les formes més antigues que tenim documentades d'aquest topònim són **Villa Ablares** el 882 i **Vila Bares** el 1019.

Vilanna. De **Villa Annae**; el 1319 l'anomenen **Vilastna**.

Colomers. L'any 840, **Columbariis** i el 922, **Columbarium**.

LA VIA

Donem només la relació de noms i la seva fórmula més antiga prescindint de qualsevol interpretació; però és evident que no podem atribuir orígens germànics a molts d'aquests topònims, tal com han pretès molts dels investigadors.

Exposem seguidament el recorregut del camí basant-nos en les dades estudiades anteriorment i en els vestigis que hem trobat en l'exploració del terreny, factor aquest últim, de màxima importància.

Partint de Narbona, i després de passar per Ruscino, la via anava cap al Summum Pyreneum (el Portús) i seguia cap a Deciana (la Jonque-

Figura 5. - Un dels carreus del Pont de Sant Miquel de Fluvià, profundament enterrat al llit del riu.

ra) seguint el mateix recorregut de la Nacional II fins 1.500 m. abans de Pont de Molins. A partir d'aquí, el camí, a diferència de la moderna carretera, continua recte fins al N.E. de la ciutat de Figueres i queda tallat en el lloc conegut per l'Aigüeta. És significatiu el nom que rep aquest camí de ferradura actualment creuat per l'autopista. Aquest nom, **Camí de la Calçada**, conservat al llarg del temps, ens dona una pista molt fiable per a la identificació del camí amb l'antiga via romana.

En arribar a l'Aigüeta el camí es perd, però és aquí on havíem situat l'uncarja. Es perd per causa de l'engrandiment de Figueres i les noves edificacions han ocasionat moviments de terres que l'han desfigurat completament. Però l'intuïm a la sortida de la ciutat mercès a l'existència de la capella medieval de Sant Pau de la Calçada.

Passat Figueres, tornem a trobar el camí, bastant desfigurat, pocs quilòmetres abans de Siurana i es dirigeix cap a Sant Miquel de Fluvià, on queda tallat pel riu. Marca (24) diu que

(24) MARCA. Op. Cit. p. 221.

Figura 6. - Pedra amb una inscripció medieval trobada en el punt en què la via troba el riu.

travessava el Fluvià per un pont de pedra, el qual havia servit de pedrera per a construir el monestir romànic que hi ha al poble. D'aquest pont encara se'n veuen restes, mínimes per cert, però que semblen confirmar la seva existència i antiguitat. Nosaltres només hem pogut localitzar tres d'aquests carreus; dos d'ells són mig enterrats pels rierencs, l'altre és dins el riu i cobert d'aigua. Una quarta pedra resta dubtosa, ja que és de factura diferent i porta en un extrem una marca de pedrera, cosa inusual en els carreus dels ponts romans. Fa pocs anys es veien uns vuit carreus, tots ells clavats profundament en el llit del riu. Malauradament tots resten ara enterrats pels còdols arrossegats per les riuades o amagats per les herbes que creixen vora el riu; però en el moment menys esperat poden quedar altra vegada al descobert. (Fig. 5)

Es significativa la troballa casual d'una pedra amb inscripció medieval, gairebé il·legible, que aparegué al costat del camí en el lloc on aquest arribava al marge del riu. Aquesta pedra procedia del fons d'una riera (el Rieró) que desemboca al Fluvià, i fou tret a d'ella en unes obres de neteja per aprofundir-la. Encara que ja sabem que la inscripció no és d'època romana, la considerem important perquè fa pensar que podria estar col·locada al començament del pont o vora el camí per assenyalar-lo, amb la qual cosa podem veure la perduració del camí en època medieval. (Fig. 6)

Una vegada a l'altra banda de riu, podem intuir la calçada en alguns punts. El desmunt de la via del tren —de 25 m. de profunditat i 20 m. d'amplada— ha destruït completament l'antic camí. Però aquest torna a sorgir 300 m. més avall, al costat mateix del poble de Sant Mori i paral·lel a la via del tren.

Es aquest el millor fragment que ha perdurat i el que hem pogut estudiar amb més deteniment, puix que, malgrat la seva curta extensió (500 m.), es conserva gairebé igual que en època romana. El terra és de roca natural i amb les roderes dels carros marcades (25); encara que aquestes no són uniformes, solen tenir una fondària de 10 cm. i una amplada que oscil·la entre 20 i 25 cm. En els llocs en què el paviment natural era inexistent per causa dels sots de la roca, s'ha planejat el camí tapant aquests amb grava i sorra. Ja per acabar, cal senyalar que el camí és vorejat per una paret de pedra de 50 cm. d'alçada. Es molt difícil de saber l'amplada de la via perquè un dels costats és tapat pel marge dels camps que hi ha al llarg d'ella. (Figs. 7 i 8)

Després d'aquest punt tornem a perdre el camí —que devia discórrer prop de Saus i Camallera— per a retrobar-lo alguns kms. més al Sud. Es dirigeix, amb el nom de **Camí Ral**, cap a Raset i Cervià de Ter passant abans pel costat de la gran construcció rectangular de la Plana.

Hem de fer un petit parèntesi per assenyalar en aquest camí l'existència d'una pedra cilíndrica de 103 cm. d'alçada per 20 cm. de diàmetre que nosaltres hem identificat com un miliari, encara que és més petit que els trobats a

(25) En altres vies construïdes aprofitant el paviment de roca natural també hi ha les roderes tallades per la mà de l'home. En ocasions per a deixar uniforme el terreny i en d'altres per evitar que els carros patinessin.

Figura 7. - Una visió del que queda de la via a prop de Sant Mori. Pot veure's la paret que l'envolta i unes roderes (Angle superior esquerra).

Figura 8. - Detall de les roderes.

Girona. El desgast de l'extrem superior fa impossible de veure-hi cap inscripció; però el Sr. Emili Oliver de Cervià, que és qui el va trobar, creu que hi veié una xifra fa alguns anys. (Fig. 9)

La comparació amb altres milliaris trobats a Catalunya i en altres indrets de la Península (26) ens fa creure que efectivament sigui tal cosa. I el fet d'ésser més petit que els apareguts a Girona podria indicar que és més modern que aquells.

Passat Raset, la calçada fa via cap a Cervià de Ter i Medinyà i, passant pel Congost i vorejant el Ter per sota Sant Julià de Ramis, es dirigeix cap a Sarrià de Ter. La via Augusta devia creuar el riu pel pont que hi havia prop de l'indret on es va trobar el milliar i continuava fins a Girona seguint el mateix recorregut que la carretera local del Pont Major a aquesta ciu-

Figura 9. - Mil·liari del "Cami Ral".

(26) Per exemple, un milliar conservat al claustre de l'església de Santo Domingo (Pontevedra); o un de publicat a «Zepirus» 28, 1978. Vegeu també H.^a dels Catalans, v. I p. 418.

tat. I ja travessada Girona per l'actual carrer de la Força discorria pel pla que hi ha al Sud en direcció a Palau Sacosta per seguir cap a Aquis Voconis (Caldes) i Secerrae.

Intentarem seguidament localitzar el camí que unia la via Augusta amb Empúries i situar la possible via de la costa, encara que aquesta és una qüestió delicada i difícil.

EL CAMI D'EMPÚRIES I LA VIA DE LA COSTA

Es molt difícil poder establir amb seguretat el recorregut d'aquestes dues vies, ja que ni les fonts ni les restes arqueològiques ens diuen gaire res. Es per això que en l'estudi de la primera ens valdrem de la cartografia i de l'anàlisi de la toponímia, sempre relativa, per a seguir el trajecte aproximat.

El vial que anava des de la via Augusta a Empúries l'hem de cercar, al nostre entendre, entre el Fluvià i el Ter. Això per raons pràctiques, puix que, a part que la distància és la més curta, passant per aquí els constructors s'estalviaven de fer un pont, cosa a la qual s'haurien vist obligats si haguessin fet partir el camí des d'un punt situat al Nord d'aquest riu. Aquest pot semblar un raonament pelegrí, però la solució és la més destra. També hi ha altres raons que ens fan pensar això.

En un apartat anterior havíem dit que un punt intermig entre Empúries i la via podria ser el campament que Cató va establir a tres mil passes de la ciutat i que hom ha identificat amb Viladamat. Tenim notícies d'alguna resta romana trobada en aquest poble, però de molt poca importància (27).

També havíem vist la importància de la toponímia i la possibilitat que Ventalló fora un nom compost amb l'arrel **Vendra** (de **venio**, referent a establiments situats vora els camins) (28). Segurament no anàvem errats, puix que el 1017 es designa aquest poble amb el nom de **Ventajone**, i el 1316, **Ventileone**. Es clar que és una època bastant allunyada de la romana, però descomponent aquest nom ens trobem per una banda, la paraula **Venta** i per l'altra, amb **leone**.

Potser és una hipòtesi sense cap fonament, però l'esdevingut amb l'antic nom de la ciutat de León ens fa pensar que aquest **leone** pot venir del substantiu **Legio**. Aleshores ens trobaríem que **Ventajone** o **Ventileone** voldria dir «establiment o parada de la legió».

D'altra banda, hi ha en aquest poble el lloc anomenat el Pedró. Rodríguez Colmenero (29) ja assenyala la importància que té el topònim «Pedró» o «Pedrós», referint-se sempre a l'existència d'antics miliaris, presents o desapareguts. En la parla popular serveix per a designar senyals que a vegades poden ser termes municipals o, senzillament, indrets on hi ha una gran pedra que fa pensar en quelcom de semblant. En el cas que ens ocupa no existeix cap miliari ni pedra de terme; però no hem de rebutjar la possibilitat que en temps passats hi hagués un miliari que donà nom a aquell indret. Repe- tim, però, que el que acabem d'exposar no és sinó una hipòtesi que només l'arqueologia podria confirmar.

Aleshores, considerant el que hem dit, i tenint en compte que aquest és el terreny més obert i planer i, per tant, més transitible, intentarem explicar el recorregut aproximat de la calçada que unia la via Augusta amb Empúries.

Una volta traspasat el Fluvià per Sant Miquel, el vial podria discórrer paral·lel al riu fins a prop de Vila-robau i dirigir-se després cap a Ventalló. Des d'ací faria via cap a Viladamat i Empúries. De fet, hi ha un camí antic, de ferradura, que segueix en part aquest trajecte. Però és molt perillós d'identificar camins vells amb vies romanes, ja que n'hi ha tants que és fàcil la confusió. Es clar que és molt probable que molts d'ells tinguin origen romà, donada la gran quantitat de jaciments —la major part probables villes— que hi ha en aquestes con- trades.

Quant a la via més antiga, no hem de deixar de banda la interpretació literal del que diu Polibi, puix que hi podia haver un camí que passés per Empúries, creuant el Pirineu per un coll situat més a l'Est que el del Portús.

Respecte a això, sabem que hi ha restes d'un camí empedrat que, provinent d'Empúries, fa via cap al Sud passant prop d'Ullastret (30). També tenim notícies d'un camí empedrat que es troba a prop de Portbou; però no hem tingut ocasió de comprovar-ho personalment clamunt el terreny.

Sembla que l'amplada d'aquesta última calçada no arriba als dos metres, molt per sota de la que hauria de tenir una via militar de certa importància. Es clar que l'amplada que presenta actualment pot ésser deguda a la poca utilització i al poc trànsit dels darrers anys, que pot haver afavorit l'esllavissament de les vores del camí.

(27) OLIVA-PERICOT. *Actividades de la Comisaría Provincial de Excavaciones*. Anales IEG. v. VII p. 363. Girona 1952.

(28) RODRIGUEZ COLMENERO. Op. Cit. pàg. 238.

(29) RODRIGUEZ COLMENERO. Op. Cit. p. 237.

(30) OLIVA. *Actividades de la Comisaría...* Anales IEG., v. VII, p. 362, Girona 1952.

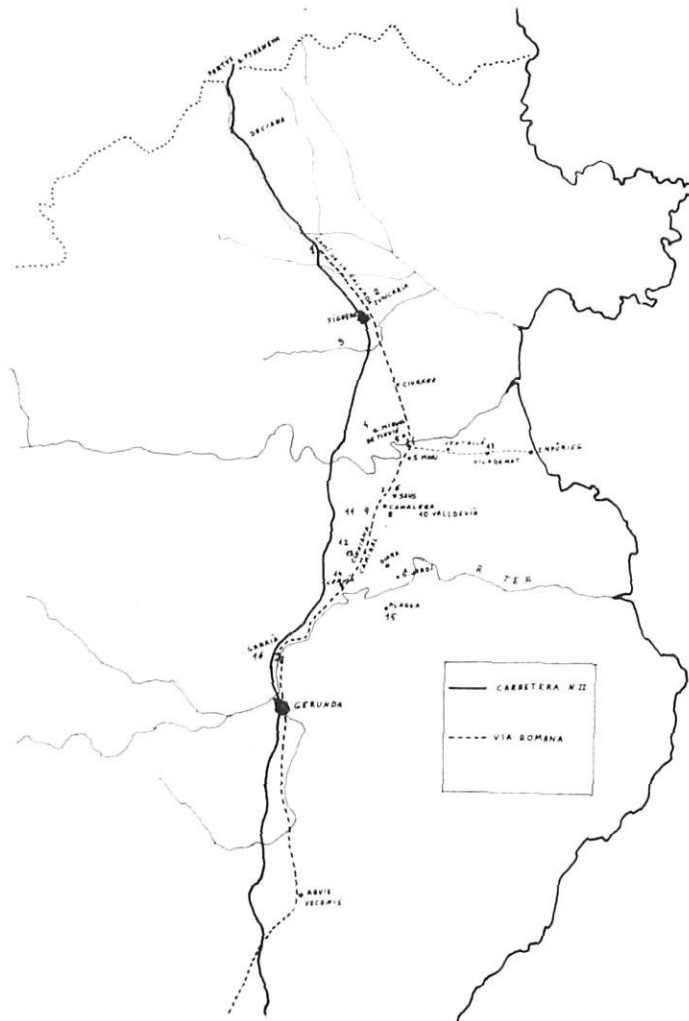

Figura 10. - Alguns jaciments romans al llarg de la via: 1) Pont de Molins. 2) L'Aigüeta. 3) Vilafant. 4) Ermedàs. 5) Sant Miquel de Fluvià. 6) i 7) Saus. 8) i 9) Camallera. 10) Valldevià. 11) Llampaiès. 12) Viladasens. 13) La Plana. (Viladasens). 14) Raset i Cervià de Ter. 15) Camp de la Vinya (Flaçà). 16) Pla de l'Horta (Sarrià de Dalt). 17) Viladamat.

Chevallier, en un mapa dels camins romans de la Península, ha col·locat dos camins paral·lels a la província de Girona. Un entra pel coll del Portús i l'altre el fa entrar per Cervera i el dirigeix cap a Empúries. Potser es basa en el fragment de Polibi, encara que no hem de rebutjar la possibilitat que conegués l'existència d'aquestes dues restes de camí abans esmentades. Però pensem que podrien ser dues vies de segon ordre sense cap lligam entre elles. De totes maneres, només una acurada investigació damunt el terreny (que pensem portar a terme aviat) ens pot aclarir la qüestió.

ALGUNS JACIMENTS AL LLARG DE LA VIA AUGUSTA. (Fig. 10)

Pont de Molins. 2 kms. al Nord, al començament del **Camí de la Calçada**, hi ha una estació romana. Possiblement és d'època republicana, puix que la ceràmica superficial que hi hem recollit —àmfora Dressel I B— la podem datar a principis del s. I a.C.

L'Aigüeta. Al segle passat s'hi van trobar fragments de **tegulae** àmfors i restes de sarcòfags (31).

Vilafant. Camp de sitges amb materials del s. II-II a.C. **Ceràmica campaniana** (32).

Ermedàs. Àmfors republicanes Dressel 1 A de meitats del s. II a.C. També hi ha d'altres restes romanes més modernes (33).

Sant Miquel de Fluvià. Forn romà de **tegulae** (34).

(31) HERAS DE PUIG. Op. Cit. p. 301.

(32) MARTIN, A. **Excavaciones de salvamento efectuadas por el S.E.A.** «Revista de Gerona», 70, p. 25, 1.er trim. 1975.

(33) MARTIN, A. **Excavaciones de salvamento...** «Revista de Gerona», núm. 70, p. 21-22, 1.er trim. 1975.

(34) **Un horno romano en Sant Miquel de Fluvià.** «Revista de Gerona», núm. 71, p. 47, 2.º trim. 1975.

Viladamat. Fragments d'àmfora i ceràmica comú (35).

Saus. Dues possibles vil·les. De la primera no més sabem que el propietari del camp va arrencar grans blocs de paviment en llaurar. La segona la coneixem per fotografia aèria; surt gran quantitat de **tegulae** en aquell punt. No publicat.

Camallera. Villa a Ilutna. L'any 1975 s'hi va trobar un aljub amb molta **tègula**, espasa i **pilum** de ferro, moneda republicana, etc. Al costat hi havia un possible dipòsit d'àmfores republicanes. Material en estudi.

Cent metres a l'Est es veuen fronts de parets que surten del marge. També hi ha **tegulae**, **dolia** de grans proporcions, àmfores i alguna resta de metall. Aquest darrer material és de superfície.

En el mateix terme municipal, prop del «Mas de la Riera», hi ha un bosc en el qual apareixen bastants fragments de **tegulae**. Inèdit.

Llampaies. Dipòsit, possiblement **impluvium**, descobert, excavat i tornat a enterrar pel seu propietari. No hi havia cap tipus de material. La seva conservació era excel·lent.

Valldevià. Possible villa. Sigillata i restes de parets (36).

Viladasens. Estructura comentada en pàgines anteriors i notícies d'una villa.

Cervià de Ter. Notícies d'un forn romà no publicat i destruït. Villa romana (37).

Flaçà. Ceràmiques republicanes al «Camp de la Vinya».

Medinyà. Una àmfora i fragments d'altres (38).

Sarrià de Ter. Pedreres de pedra sorrenca, sepultures tardo-romanes de **tegulae**, restes de **dolia** i la villa amb mosaics (39).

E P I L E G

Hem ofert en aquestes breus pàgines, en la mesura de les nostres possibilitats, aquelles puntualitzacions que podien tenir un cert interès en l'esclariment del tema, aportant noves dades i contrastant-les amb les d'aquells erudits que l'han abordat.

No és un estudi complet ni tot el profund que voldríem. Molts punts resten encara foscos, però alhora apareixen noves possibilitats d'investigació i nous aspectes de les comunicacions romanes a les nostres comarques que és necessari estudiar. El problema no s'acaba amb la identificació de la via Augusta; aquesta és una més entre les calçades que comunicaven nuclis urbans de certa importància. Però no menys importants són els cents de camins que unien altres nuclis menors i vil·les escampades per les comarques. La major part han desaparegut, altres han esdevingut camins rurals; són difícils de trobar, gairebé impossible, però tampoc no s'ha intentat mai.

(35) OLIVA-PERICOT. **Actividades...** «Anales IEG», v. VII, p. 363, Girona 1952.

(36) OLIVA. **Actividades...** «Anales IEG», v. VII, p. 363, Girona 1952.

(37) NOLLA i NIETO. **Alguns aspectes de la romanització al N.E. de Catalunya.** 2.º Col·loqui Int. Arq. Puigcerdà, pàg. 243.

(38) RODÀ, I. **Reseña de hallazgos arqueológicos en los términos municipales colindantes de Sant Julià de Ramis.** «Revista de Gerona», núm. 66, p. 73, 1.er trim. 1974.

(39) RODÀ, I. Op. Cit. 1974, p. 75.